

GLEDALIŠKA KRITIKA

Brez patosa, a tudi brez naboja

Đorđe Lebović in Aleksander Obrenović: Nebeški odred, **SLG** Celje, ogled predstave 16. maja

Melita Forstnerič Hajnšek

Uprizarjati holokavst na odru je zahtevna misija v vsakem primeru. Še posebej, če je režiser predstavnik najmlajše ustvarjalne generacije, h kateri sodi **Juš A. Zidar** (letnik 1992).

Občutljiva debata o tem, kako in ali sploh smemo prikazati nacistična taborišča smrti, sega vsaj v čas filma Shoah (1985) **Clauda Lanzmanna**. Vsekakor je zlasti filmska eksploatacija te tematike bolj škodila percepciji taboriščne groze. Holivudizacija holokavsta je povzročila razmah senzacionalističnega sentimentalizma. Ampak prvi je bil francoski režiser Alain Resnais z antologijskim dokumentarcem Noč in megla iz leta 1955. Samo leto dni za Francozom sta Srba Đorđe Lebović in Aleksandar Obrenović napisala Nebeški odred (kot poimenovanje za najbolj tragično skupino taboriščnikov - Sonderkomando). Srbska drama je bila med prvimi dramskimi deli o taboriščih sploh. Nastala je osupljivo zgodaj. Objavljena je bila 1956. in prvič uprizorjena v Prištini istega leta. Kar priča o vsega spoštovanja vrednem pionirstvu tega prostora. Tudi film po tej prelomni drami je bil posnet že leta 1961 (precej pred vsemi junaškimi črno-belimi bulajčevskimi epopejami, Sutjesko in Neretvo), režiserja sta bila Ilija Nikolić in Boško Bošković. Nebeški odred je nastal po resnični zgodbi petnajstletnega srbskega juda, deportiranega v Auschwitz, ki je kot steklorezec videl celotno taborišče, z zaplinjevalnicami vred. Predvsem pa je Lebović med prvimi splošno javno, v literarni formi spregovoril o posebnem "nebeškem odredu" taboriščnikov - sonderkomandi. To je bila skupina jetnikov, ki je naganjala taboriščnike, da so se slekli pred smrtonosno kopalnico, odnašali obleke žrtev, dragocenosti niso smeli obdržati, odnašali so z golimi rokami trupla iz plinskih

celic, čistili kopalnice, pulili žrtvam zlate zobe, zlagali trupla v peči in raztrosili njihov pepel. Tudi sonderkomandi so bili obsojeni na smrt, čez tri mesece so jih ponavadi zamenjali z novo garnituro.

Nebeški odred je drama o kupovanju življenja. Ko sedmerica prispe v Auschwitz, na delo v sonderkomando, jih njihova provizorična prihodnost pahne v spopade, a tudi poveže v skupnih sanjah o svobodi. Drama med drugim razgalja prelomne trenutke v (za)vesti posameznikov, podvrženih prisili biti v službi zla za ohranitev lastnega življenja, čemur se nihče iz skupine (z izjemo enega) ne more odreči. Je kolektivno pristajanje na popolno dehumanizirano eksistenco. Drama skuša ujeti predvsem stiske, notranje boje in preživetvene strategije tega srhljivega kolektiva. Režiserju v marsičem uspeva s temačnostjo, statičnostjo, začetno utesnenostjo prizorišča (pred črnim zastorom na rampi se dogaja iniciacija taboriščnikov v odred). Sugestivna je scena s širokim tekočim trakom-stezo kot metaforo taboriščne smrtonosne mašinerije in rutine. Scenografija (**Valentin Tribušon**) je učinkovita, tudi kovinski obešalniki nad prizoriščem, na katerega taboriščniki obešajo obleke žrtev, sugestivno napolnjujejo odrski prostor. Moška ekipa, v kateri so predstavniki vseh družbenih slojev, nacionalnosti, starosti (**Vojko Belšak**, **Damjan M. Trbovc**, **Andrej Murenc**, **Branko Završan**, **David Čeh**, **Petja Labović**, **Aljoša Koltak**, **Igor Žužek**), deluje blede, brezkrvno. Problem je v šibki psihologizaciji posameznih likov in posledično neprepričljivosti. Močni pasusi, v katerih sledimo notranjim bojem in avtodestrukciji antagonistov ter dialogom brez prave uprizoritvene moči, predstavi jemljejo ves naboj. Pohvalno je sicer, da se igra ogiba vsakršnega patosa in vzbujanja groze na prvo žogo. A

take premočrtne brezstrastnosti si ne bi smeli privoščiti. Dodatna težava je v premalo čvrsti kolektivni igri. Če ne bi videla pred tem madžarskega filma Savlov sin o sonderkomandah režiserja Laszla Nemesa, bi bila najbrž bolj prizanesljiva do uprizoritve. Presunljiv in hipnotičen groplan v Savlovem sinu, ki je nekako bliže odru kot filmskemu ekranu, je vseskozi učinkoval neverjetno teatrsko. Hkrati pa je z nekakšno (ne) nadzorovano zadržanostjo do teme razpiral prostor groze do skrajnih meja. Nemesovi zvočni in vizualni učinki taboriščnega dogajanja so magični. Morda je krivično skozi ta filmska očala gledati predstavo Nebeški odred, a vendar tudi v aktualizacijah z vojnami in totalitarnimi represijami drugih časov, z begunsko aktualnostjo in srebreniško polpreteklostjo, ni najbolj prepričljiv, nekako na silo prilepljeno delujejo ti vložki (Minca Lorenci jih prebira na "tekoči stezi").

Prebijanje skozi najgloblje kroge Dantejevega pekla, kar zgodba o sonderkomanah zagotovo je, ima v celjski postavitvi resnično premalo naboja. In četudi je pohvalno, da so se ustvarjalci izognili sentimentalnih taboriščnih (holivudskih) klišejev in patetičnosti, je to, kar je ostalo, vendarle premalo za prepričlivejšo, močnejšo predstavo, ki bi preprosto potrebovala več energije in drugačnega premisleka.

Drama skuša ujeti stiske, notranje boje in preživetvene strategije srhljivega kolektiva

Sugestivni sta temačnost in scena s širokim tekočim trakom - stezo kot metaforo taboriščne smrtonosne rutine.

Foto: Jaka BABNIK